

Vreedzaam

Module Straatintimidatie

Primair onderwijs

Vreedzaam

Module Straatintimidatie

Primair onderwijs

Inhoudsopgave

Module Straatintimidatie

► Korte vragenlijst (nul- en eindmeting)	7
► Doel van de module	7
► Overzicht van de module	8
► Sociaal veilig klimaat	8
► Eigen ervaringen van leerlingen	9
► Triggers en nazorg leerlingen	9
► Mogelijke aanvullingen op de lessen	9
► Periode na inzet lesmodule Straatintimidatie	9

Overzicht Module Straatintimidatie	11
--	----

Lessen Module Straatintimidatie

► Les 1 – Hoe herken ik straatintimidatie?	12
► Les 2 – Hoe voel ik me bij straatintimidatie?	19
► Les 3 – Hoe kan ik reageren op straatintimidatie?	23
► Les 4 – Wat kan ik doen als ik straatintimidatie zie gebeuren?	28

Bijlagen Module Straatintimidatie

► Bijlage 1: Les 1 - Casussen in verschillende contexten	34
► Bijlage 2: Les 2 - Werkvormen en casussen	37
► Bijlage 3: Teamgedrag module Straatintimidatie	39

Module straatintimidatie

Aanpak Straatintimidatie van de gemeente Utrecht

De gemeente Utrecht heeft een actieplan Aanpak Straatintimidatie opgesteld voor 2022-2026. In de inleiding van het actieplan staat beschreven dat *'Utrecht een bruisende stad is waar iedereen zich veilig hoort te voelen en waar geen plaats kan zijn voor straatintimidatie'*. Alle inwoners van Utrecht kunnen een bijdrage leveren in het tegengaan van straatintimidatie: alléén samen kunnen we bereiken dat grensoverschrijdend gedrag niet meer als vanzelfsprekend wordt beschouwd. *It takes a village to raise a child!*

Het beleid is erop gericht om bewustwording en normstelling te stimuleren bij kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Deze module is als onderdeel hiervan ontwikkeld met als doel om op een positieve, constructieve manier gesprekken aan te gaan waarin straatintimidatie en de onderliggende normen/motieven ervan worden onderzocht.

Module Straatintimidatie

Wat zou het fijn zijn als iedereen, ongeacht uiterlijk, geslacht, beperking, seksuele gerichtheid, genderidentiteit, ras, godsdienst, levensovertuiging of politieke gezindheid zich veilig voelt in de openbare ruimte. Wij zijn allemaal opvoeders en kunnen allemaal een rol spelen door ons modelgedrag en door de bewustwording bij kinderen te vergroten. Niet alleen wat betreft ons eigen gedrag in de openbare ruimte, maar ook in hoe wij een persoon die intimideert en personen die geïntimideerd worden tegemoet kunnen treden.

Op 1 juli 2024 is de nieuwe Wet seksuele misdrijven ingegaan. Deze wet maakt verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag strafbaar, waaronder seksuele intimidatie in het openbaar. Dit is een belangrijke stap in de bescherming van personen die geïntimideerd worden en in het vergroten van de bewustwording over respectvol gedrag.

De nieuwe wet richt zich vooral op het seksuele aspect van intimidatie. In deze module kijken we naar straatintimidatie in de bredere zin. Het is namelijk een probleem dat veel mensen treft. Denk aan naroeppen, opdringerig volgen, agressief gedrag of ongewenste opmerkingen die angst of ongemak veroorzaken. Dit gedrag kan ervoor zorgen dat mensen bepaalde routes vermijden, zich onveilig voelen of zelfs hun gedrag aanpassen om confrontaties te voorkomen.

Met deze module willen we straatintimidatie bespreekbaar maken in de klas en leerlingen inzicht geven in wat respectvol gedrag in de openbare ruimte betekent: hoe kunnen we bijdragen aan een samenleving waarin iedereen zich veilig voelt op straat?

Deze module over straatintimidatie is ontwikkeld voor groep 6 t/m 8 van het basisonderwijs. In vier lessen leren leerlingen over vormen van straatintimidatie, gevoelens die dit kan oproepen en hoe je op straatintimidatie kunt reageren als persoon die geïntimideerd wordt en als omstander.

► Korte vragenlijst (nul- en eindmeting)

Om een beeld te krijgen van de impact van de module Straatintimidatie vragen we u om enkele korte vragen te beantwoorden die slechts een paar minuten in beslag nemen. Dit doen we aan de hand van een korte online vragenlijst voorafgaand aan de module (de nulmeting) en na afloop van de module (de eindmeting).

Klik op de volgende link om de nulmeting in te vullen (drie minuten):

<https://ced.parantion.nl/1p9Js>

► Doel van de module

Op een positieve, constructieve manier het gesprek aangaan met leerlingen, om het perspectief op wat we accepteren ten aanzien van straatintimidatie te kantelen en nieuwe normen en handelingsperspectieven aan te bieden.

► Overzicht van de module

De module bestaat uit vier lessen van drie kwartier tot een uur die verdeeld over het schooljaar of achter elkaar kunnen worden ingepland. In de lessen wordt gebruikgemaakt van de uitgangspunten en werkvormen van Vreedzaam. Tevens wordt verwezen naar de thema's die in het programma van Vreedzaam aan bod komen, zodat u deze lessen hieraan kunt verbinden. Voel u vrij om de inhoud van de lessen aan te passen wanneer de situatie of uw leerlingen hiertoe aanleiding geven. Houd daarbij wel het lesdoel als uitgangspunt, zodat de kern van de les behouden blijft.

- **Les 1: Hoe herken ik straatintimidatie?**

De leerlingen denken na over vormen van straatintimidatie en leren wat dit betekent.

- **Les 2: Hoe voel ik me bij straatintimidatie?**

De leerlingen denken na over wat zij voelen bij straatintimidatie en wat het bij anderen oproept.

- **Les 3: Hoe kan ik reageren op straatintimidatie?**

De leerlingen denken na over hun eigen grenzen en hoe zij kunnen reageren bij straatintimidatie.

- **Les 4: Wat kan ik doen als ik straatintimidatie zie gebeuren?**

De leerlingen denken na over wat zij kunnen doen als zij straatintimidatie zien gebeuren.

► Sociaal veilig klimaat

Om deze thema's bespreekbaar te maken, is een veilig sociaal klimaat van essentieel belang. In de klas moet sprake zijn van een goede verstandhouding tussen de leerkracht en de leerlingen, goede relaties tussen de leerlingen en een goede sfeer in de groep (veiligheid en openheid) waarin de gedragsregels duidelijk zijn. Dit vraagt het volgende van u als leerkracht:

- Voorbeeldgedrag vertonen, door de opgestelde schoolregels en gemaakte klassenafspraken zelf voor te leven en dit voorbeeldgedrag ook als zodanig uit te spreken naar de leerlingen.
- Gedrag van leerlingen aansturen, door gewenst gedrag consequent te bevestigen door middel van opstekers en consequent te corrigeren op ongewenst gedrag.
- Regelmatig groepsgesprekken voeren over het klimaat in de klas, door met leerlingen te bespreken hoe zij zich voelen in de klas, wat zij en u kunnen doen om het klimaat te verbeteren en welke afspraken jullie hierover met elkaar maken.
- Uzelf duidelijk als vertrouwenspersoon opstellen voor individuele gesprekken met leerlingen over hoe zij zich voelen, door te benadrukken dat leerlingen altijd individueel bij u terecht kunnen wanneer zij zich in de klas onveilig, gepest of geïntimideerd voelen.

In bijlage 3 kunt u ook een overzicht vinden van het teamgedrag dat hoort bij deze module. Het is essentieel om dit overzicht, voordat u met de lessen start, goed door te nemen. Ook kunt u dit overzicht gedurende de module gebruiken om op uw handelen als leerkracht te reflecteren.

► Eigen ervaringen van leerlingen

In de lessen kunnen de leerlingen hun eigen ervaringen met betrekking tot intimidatie delen. Deze module geeft voorbeelden van vormen van straatintimidatie die in de klas besproken kunnen worden. Het is uiteraard ook mogelijk om de casussen van leerlingen centraal te stellen. Als leerlingen hun ervaringen delen, bied dan een luisterend oor, benadruk dat intimidatie niet geaccepteerd wordt, erken de gevoelens van de leerlingen en gebruik de handvatten uit les 3 en les 4 om eventuele handelingsperspectieven te bespreken. Ga na in welke gevallen het verstandig is om er een intern begeleider, vertrouwenspersoon of ouders bij te betrekken.

► Triggers en nazorg leerlingen

Het thema intimidatie kan bij sommige leerlingen heftige emoties oproepen, vooral als zij zelf eerder te maken hebben gehad met grensoverschrijdend gedrag of geweld. Wees hier alert op tijdens de les. In de PowerPoint-presentatie wordt hier bij iedere les kort aandacht aan besteed, maar als leerkracht speel jij een cruciale rol in het signaleren van reacties en bieden van veiligheid. Geef leerlingen de ruimte om zich terug te trekken als dat nodig is en bied een luisterend oor na afloop. Bespreek waar nodig met de intern begeleider of vertrouwenspersoon of verdere ondersteuning wenselijk is. Verwijs leerlingen indien passend door naar externe hulp, zoals Slachtofferhulp of het jongerenwerk. Zorg ervoor dat leerlingen weten bij wie ze terecht kunnen, ook na de les.

Let ook op uzelf als leerkracht. Het bespreken van straatintimidatie kan confronterend zijn, zeker als u hier zelf ervaring mee hebt. Houd rekening met uw eigen belastbaarheid en bespreek eventuele zorgen of grenzen met uw collega's, de intern begeleider of de vertrouwenspersoon.

► Mogelijke aanvullingen op de lessen

Als straatintimidatie herkenbaar is voor de leerlingen op uw school en u de leerlingen meer hierover wilt leren, kunt u de lessen uitbreiden door ook buiten deze lessenserie aandacht te hebben voor dit thema. Zo kunt u gebruikmaken van de vervolgactiviteiten, de leerlingen opdrachten meegeven voor in de pauzes en/of na elke les een goed voornemen met de leerlingen formuleren. Ook kunt u kijken naar de mogelijkheden multidisciplinaire en culturele organisaties die maatschappelijke thema's en taboes bespreekbaar maken door middel van bijvoorbeeld toneel of andere creatieve werkvormen.

► Periode na inzet lesmodule Straatintimidatie

De vier lessen rondom straatintimidatie vormen het begin van een langer leerproces. In deze lessen hebben leerlingen kennis opgedaan, geoefend met vaardigheden en stilgestaan bij hun eigen rol en grenzen. De weken na de module zijn van groot belang: leerlingen gaan het geleerde toepassen in hun dagelijks leven: op het schoolplein, onderweg naar huis, online of in andere sociale situaties.

Als leerkracht is het belangrijk om alert te blijven op signalen en gedragspatronen. Geef ruimte voor reflectie, moedig gesprekken aan en benoem positief gedrag wanneer leerlingen laten zien wat ze geleerd hebben. Blijf beschikbaar als aanspreekpunt. Door het thema ook na afloop van de lessen levend te houden, draagt u bij aan blijvende bewustwording en versterkt u het sociale veiligheidsgevoel in de groep.

Overzicht

Module Straatintimidatie

Les 1 Hoe herken ik straatintimidatie?

Doel: Herkennen van straatintimidatie en bewustwording van betekenis ervan.
Leskern: De leerlingen denken na over vormen van straatintimidatie en leren wat dit betekent.

Les 2 Hoe voel ik me bij straatintimidatie?

Doel: Reflecteren op de gevoelens die straatintimidatie kan oproepen en een eerste bewustwording van wat straatintimidatie met de ander doet.
Leskern: Leerlingen denken na over wat zij voelen bij straatintimidatie en wat het bij anderen oproept.

Les 3 Hoe kan ik reageren op straatintimidatie?

Doel: Reflecteren op hoe je kunt reageren op straatintimidatie en hoe je hierbij je eigen grenzen kunt aangeven.
Leskern: De leerlingen denken na over hun eigen grenzen en hoe zij kunnen reageren bij straatintimidatie.

Les 4 Wat kan ik doen als ik straatintimidatie zie gebeuren?

Doel: Nadenken over straatintimidatie en wat je kunt doen als je dit ziet gebeuren.
Leskern: De leerlingen denken na over wat zij kunnen doen als zij straatintimidatie zien gebeuren.

Les 1

Hoe herken ik straatintimidatie?

Doel

Herkennen van straatintimidatie en bewustwording van betekenis ervan.

Leskern

De leerlingen denken na over vormen van straatintimidatie en leren wat dit betekent.

Voorbereiding en materialen

- Open de PowerPoint van les 1.
- Leg papier en pennen klaar, A4 en A3.
- Lees de verschillende casussen in de bijlage van les 1.

Voorgestelde lesopbouw

Hieronder vindt u een voorstel voor een agenda. Voel u vrij om hiervan af te wijken indien de situatie of uw groep hiertoe aanleiding geeft.

Agenda

- ▶ **Binnenkomer**
- ▶ **Wat gaan we doen en leren?**
- ▶ **Vormen van straatintimidatie**
- ▶ **Filmpje over straatintimidatie**
 - Casussen
- ▶ **Betekenis van straatintimidatie**
- ▶ **Wat hebben we gedaan en geleerd?**
- ▶ **Afsluiter**

Binnenkomer

Kies een binnenkomer die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

Gebarentaal

De leerlingen zitten in de kring. We doen een raadspelletje. Doe zelf als eerste een gebaar voor, bijvoorbeeld een duim omhoog. Vraag dan de leerlingen om de beurt een gebaar voor te doen.

De groep raadt weer. Fluister wat voorbeelden in of doe er zelf een paar voor:

- wijsvinger voor de lippen (stilte);
- handen omhoog (ik geef me over);
- op je hoofd krabben met een hand (ik snap het niet);
- twee gebalde vuisten in de lucht (hoera);
- in je handen klappen (waardering/bewondering);
- handen om elkaar heen draaien (wisselen, bij sport);
- hoofdletter T maken met twee handen (time-out);
- handen bij elkaar open vouwen (een boek);
- zwaaien (dag, tot ziens);
- wenken (kom hier).

► Wat gaan we doen en leren?

Algemene introductie:

Het is belangrijk dat iedereen zich veilig voelt in de klas, op school, maar ook buiten op het plein en als je op straat bent. Als je je veilig voelt, kun je op een fijne manier samenleven met de andere mensen. Zo kun je op school beter spelen en leren als je je veilig voelt in de klas. En zo heb je op straat meer plezier met vrienden en vriendinnen als je niet bang hoeft te zijn. Toch komt het soms voor dat iemand zich niet veilig voelt, bijvoorbeeld als iemand anders op een vervelende manier contact zoekt. Dat noemen we intimidatie en dat vinden we niet acceptabel. We vinden het belangrijk dat iedereen erbij hoort en iedereen zich prettig en veilig voelt. Daar gaan we in vier lessen verder met elkaar over praten en leren, zodat we weten wat intimidatie is, hoe het voelt en hoe we er met elkaar voor kunnen zorgen dat we ons allemaal veilig voelen.

Introductie van de les:

Leid de eerste les in, door bijvoorbeeld te verwijzen naar wat er is behandeld in Blok 2 van Vreedzaam: *We hebben toen besproken of we ons veilig voelen in de groep en hoe we een steentje kunnen bijdragen aan de veiligheid binnen de groep.* In de inleiding van de les kunt u bijvoorbeeld ook verwijzen naar het thema 'het weerstaan van groepsdruk' bij Kriebels.

Benadruk hierbij waarom het belangrijk is dat iedereen in de groep (waaronder uzelf) de gedragsnormen naleeft en waarom er in de groep afspraken zijn gemaakt over het naleven van deze gedragsnormen, zie ook het onderdeel *Sociaal veilig klimaat* bij de algemene introductie van de module. Vertel de leerlingen dat we vandaag gaan bespreken op wat voor manieren je je minder veilig kunt voelen, op school of buiten op straat.

Tip: Pak bij het bespreken van de gedragsnormen de grondwet van de school en/of de poster met groepsafspraken erbij.

► Vormen van straatintimidatie

We willen graag dat iedereen zich veilig voelt, zowel op school als op straat. Maar soms kan iemand op een vervelende manier contact met je zoeken, bijvoorbeeld op straat. Dat kan een onveilig gevoel geven.

Sinds 1 juli 2024 is er een nieuwe wet die mensen beter beschermt tegen seksueel vervelend en ongepast gedrag, zoals seksuele intimidatie. Dat betekent dat de wet zegt dat dit niet mag en dat personen die geïntimideerd worden beter geholpen worden. De wet laat ook zien hoe belangrijk het is om respectvol met elkaar om te gaan. Iedereen moet zich veilig kunnen voelen!

Laten we eens kijken wat jullie verstaan onder straatintimidatie. Welke vormen van straatintimidatie kun je bedenken? We gaan dit doen met **Tafelrondje per tweetal**.

Maak tweetallen en geef ieder tweetal één vel papier en één pen. Leg uit dat we straks eerst tien tellen denktijd nemen. Het is dan stil en iedereen bedenkt voor zichzelf waaraan hij of zij denkt bij straatintimidatie. Degene die het dichtst bij school woont begint en schrijft één vorm van straatintimidatie op, daarna mag de ander. We doen dit om en om ongeveer twee tot drie minuten. Niemand spreekt.

Met de hele klas inventariseert u met **Flitsbeurten** kenmerken en vormen van straatintimidatie. Noteer de antwoorden op het digibord of een A3. Vraag zo nodig door om de kenmerken of vormen zo concreet mogelijk te formuleren. Bewaar deze lijst voor les 3.

Filmpje over straatintimidatie

Geef de leerlingen vooraf de kijkvraag: Welke vormen van straatintimidatie zie je terug?

Bekijk samen het filmpje: 'Wat doe je als je straatintimidatie ziet?'

https://www.youtube.com/watch?v=jO7Cjo_5LLY

Tip: Het kan zijn dat sommige leerlingen zich er niet prettig bij voelen om naar het filmpje te kijken of het woord te nemen wanneer ze een flitsbeurt krijgen. Benoem daarom bij het introduceren van het filmpje dat leerlingen mogen passen. Hiermee creëert u een veilig klimaat in de groep.

Laat de leerlingen vervolgens na het filmpje tien tellen in stilte nadenken over de vraag: Wat heb je gezien of gehoord wat wij zelf nog niet bedacht hadden? Laat dezelfde tweetallen in twee minuten deze vraag bespreken met de werkvorm **Tweepraat**.

Vraag klassikaal via **Flitsbeurten** welke punten de leerlingen besproken hebben. Vul de lijst hiermee aan. Vul zo nodig aan zodat alle vormen van intimidatie op de lijst staan: nastaren, nafluiten, nasissen, naroeppen met beledigende opmerkingen, naroeppen met seksuele opmerkingen, achternalopen, in het nauw drijven, bespugen, betasten, om seksuele handelingen vragen.

Besprek met de klas dat het filmpje een voorbeeld van seksuele straatintimidatie bij meisjes en vrouwen is. Dit is ook de grootste groep die ermee te maken heeft, maar personen worden ook op basis van andere vormen geïntimideerd. Bijvoorbeeld genderidentiteit, seksuele oriëntatie of zichtbare geloofsovertuiging. Het kan ook bij jongens voorkomen. Lees hier meer over onder het kopje: Informatie voor de leerkracht.

Casussen

Maak gebruik van een casus van een leerling uit de groep en/of van de voorbeeldcasussen in bijlage 1 van deze les om verder in te gaan op voorbeelden van straatintimidatie. Door deze casussen te bespreken, ontdekt u samen met de groep hoe straatintimidatie werkt en hoe de leerlingen straatintimidatie kunnen herkennen. Lees de casussen interactief voor aan de groep en gebruik eventueel de fictieve personages in de PowerPoint om het verhaal nog levendiger te maken. Er zijn verschillende voorbeeldcasussen per groep en er wordt onderscheid gemaakt tussen een casus in de stad en een casus in een dorp. Kies de casus die het beste bij uw groep past. Laat de leerlingen na het voorlezen kort op de casus reageren, gebruik bijvoorbeeld wisbordjes of laat ze in tweetallen een van de vragen onder de casus bespreken. Onder het kopje Vervolgactiviteiten van deze les vindt u nog een verwerkingsopdracht gericht op de casus.

Betekenis van straatintimidatie

Laat de definitie van straatintimidatie zien op het digibord:

We spreken van straatintimidatie als een persoon of een groep op een vervelende manier contact zoekt en iemand zich daardoor angstig of onveilig voelt.

Geef de leerlingen de kans de omschrijving te lezen en geef ze even denktijd. Kennen ze alle woorden die in de definitie staan? Begrijpen ze wat de omschrijving wil zeggen? Moet er naar aanleiding van de omschrijving nog iets toegevoegd worden op het bord of het A3-papier? Vul eventueel de vormen en voorbeelden van straatintimidatie aan, waarbij u onderscheid maakt tussen non-verbale, verbale en fysieke intimidatie:

- non-verbaal (zonder woorden): nastaren, (seksuele) gebaren maken, fluiten;
- verbaal (met woorden): uitschelden, naroeppen, beledigen;
- fysiek (lichamelijk): aanraken of betasten, achtervolgen, in het nauw drijven.

Maak gebruik van de werkvorm **Tweegesprek op tijd**:

Als je nu kijkt naar de vormen die zijn geïnventariseerd, welke vorm van straatintimidatie is dan volgens jou het vervelendst? Voor wie? En waarom? Welke vormen heb jij zelf weleens gezien of meegemaakt? Ken je iemand dit heeft meegemaakt?

Licht daarna kort toe hoe vaak straatintimidatie voorkomt en hoeveel mensen zich in Nederland weleens geïntimideerd voelen op straat (zie de achtergrondinformatie bij deze les). Leg uit dat alle vormen van straatintimidatie niet acceptabel zijn. Als we ons hier bewust van zijn, kunnen we allemaal ons steentje bijdragen om ervoor te zorgen dat iedereen zich veilig voelt.

► Wat hebben we gedaan en geleerd?

Vandaag hebben we nagedacht over verschillende vormen van straatintimidatie. We hebben zo veel mogelijk vormen van straatintimidatie verzameld en gekeken naar de betekenis hiervan. We weten nu wat straatintimidatie is en hoe we het kunnen herkennen. Ook weten we dat we straatintimidatie niet accepteren. In de volgende les gaan we met elkaar praten over gevoelens die je kunt hebben bij straatintimidatie.

Tip: Pak aan het eind van de les opnieuw de grondwet van de school en/of de poster met groepsafspraken erbij. Bespreek met de groep welke afspraken en regels goed zijn gegaan. Geef opstekers op positief sociaal gedrag.

► Afsluiter

Kies een afsluiter die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

Op je klasgenoten kun je leunen

Laat de leerlingen in tweetallen van ongeveer gelijke lengte met de rug tegen elkaar staan. Laat ze heen en weer schommelen, naar voren en naar achteren. Houden ze elkaar in

► Vervolgactiviteiten

Koppel samen met de leerlingen terug op de casus die is voorgelezen. Vraag aan de leerlingen of ze hier nog kort iets over willen vertellen of bespreken. Bespreek daarna in kleine groepjes (een paar van) de volgende vragen:

- Wat maakt deze situatie intimiderend?
- Zou jij het moeilijk vinden om weg te lopen of hulp te vragen in een situatie zoals deze?
- Wie zou je om hulp kunnen vragen?
- Wat zou jij doen als je dit zou zien gebeuren?
- Hoe vind je dat de persoon in de casus handelde?
- Wat zijn andere manieren om met zo'n situatie om te gaan?

Koppel een paar antwoorden plenair terug: Welke reacties riep de casus op? Heb je zelf zoiets meegemaakt of en ken je iemand die dit heeft meegemaakt?

Informatie voor de leerkracht

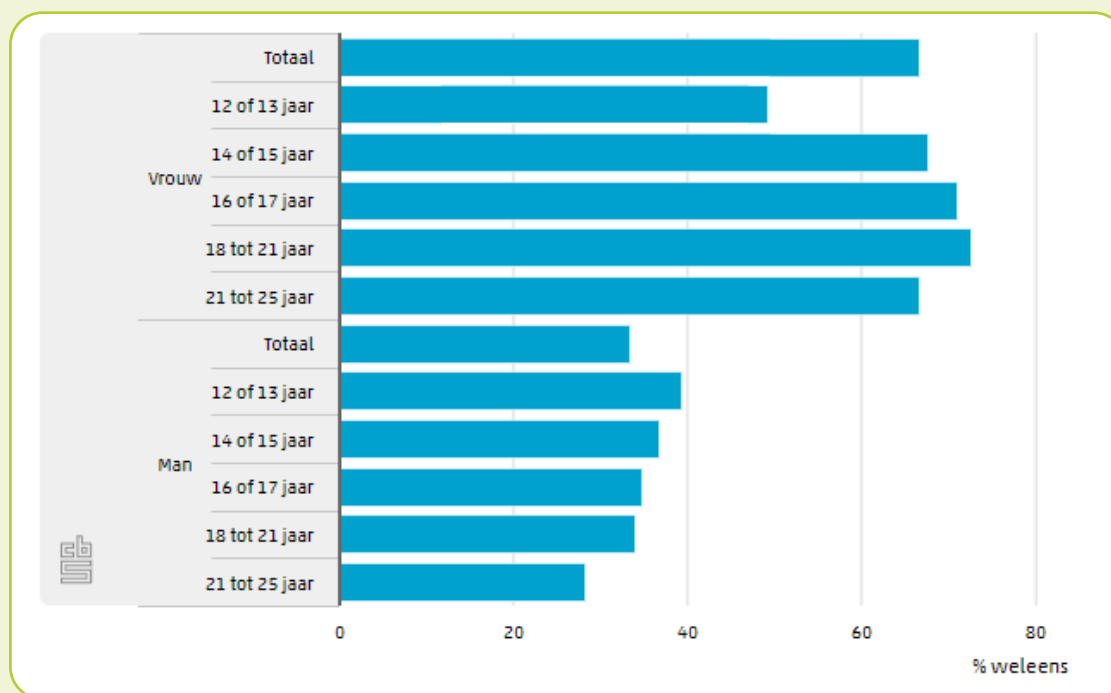
Sinds 1 juni 2024 is seksuele straatintimidatie landelijk strafbaar. Hiermee wordt bevestigd dat straatintimidatie niet normaal is. En dat zo'n situatie dus eng, vernederend en kwetsend kan zijn. Je kunt nu als slachtoffer aangifte bij de politie doen van seksuele intimidatie in het openbaar.

Meer informatie over de nieuwe wet:

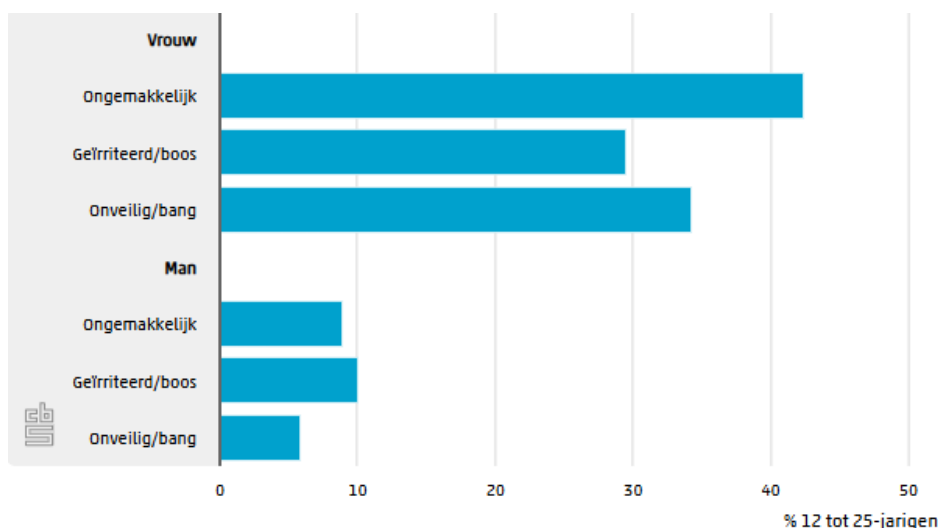
<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/seksuele-misdrijven/wet-seksuele-misdrijven>

Naast seksuele straatintimidatie zijn er natuurlijk nog meer vormen van straatintimidatie. Maar hoe vaak komt straatintimidatie nou eigenlijk voor?

In 2021 deed het CBS voor het eerst een landelijk onderzoek naar straatintimidatie onder jongeren in de leeftijd van 12 tot 25 jaar. In totaal zegt 50 procent van alle jongeren dat ze in 2020/'21 te maken hebben gehad met straatintimidatie, maar voor vrouwen ligt dit aandeel hoger dan voor mannen: twee op de drie vrouwen in de leeftijd van 12 tot 25 jaar zijn in 2021 weleens (minstens één keer) lastiggevallen op straat.

42 procent van alle vrouwen tussen de 12 en 25 jaar voelde zich in 2020-2021 weleens ongemakkelijk, omdat ze werden nagefloten, nagesist of nageklakt, nageroepen of achternagelopen, 30 procent was hierdoor weleens boos of geïrriteerd en 34 procent voelde zich weleens onveilig of bang.

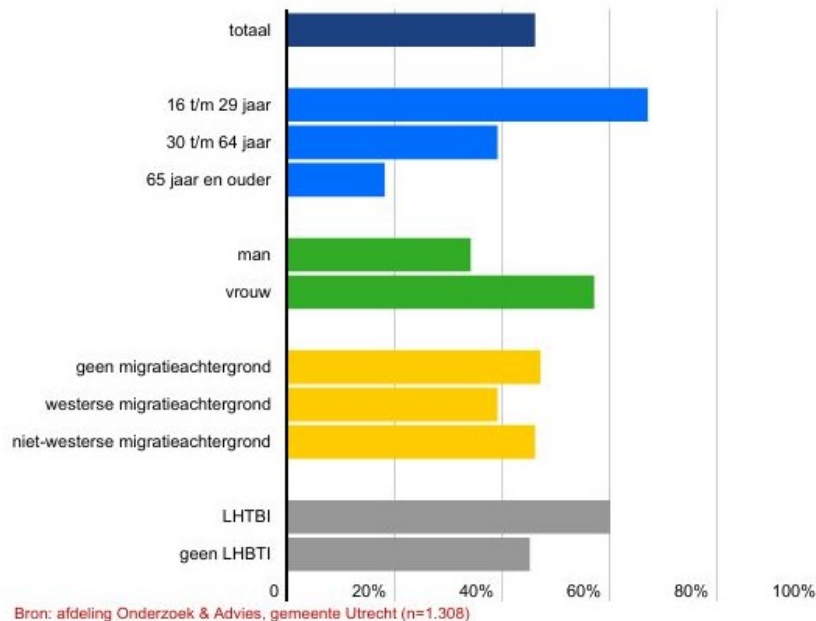

¹⁾ De cijfers hebben betrekking op nafluiten, nasissen of naklakken, naroeppen, en nagelopen worden. Bij deze vraag waren meerdere antwoorden mogelijk.

In 2019 onderzocht de gemeente Utrecht straatintimidatie in de stad. Van de mensen die meededen aan dit onderzoek meldde 46 procent (iets minder dan de helft) een voorval van straatintimidatie te hebben meegemaakt. Uit de vragenlijst blijkt verder dat vrouwen en jongeren relatief vaker te maken hebben met straatintimidatie:

- vrouwen: 57%
- mannen: 34%
- jongeren: 67%
- 30-65 jaar: 39%
- 65-plussers: 18%

In het onderzoek van de gemeente Utrecht hebben ze de personen die geïntimideerd worden onderverdeeld naar groepen. Hieruit komt naar voren dat voornamelijk jongeren (16 t/m 29 jaar), lhbt'i'ers en personen zonder migratieachtergrond of met een niet-westerse migratieachtergrond vaker te maken hebben met straatintimidatie:

De meest genoemde vormen van straatintimidatie:

- nastaren (29%)
- naroeppen met beledigende opmerkingen (17%)
- nafluiten (13%)

Ook in Rotterdam heeft de Erasmus Universiteit in 2017 onderzoek gedaan naar straatintimidatie. In dit onderzoek werden alleen vrouwen meegenomen. 84 procent van de Rotterdamse vrouwen tussen 18 en 45 jaar meldde in dat jaar ervaring te hebben gehad met fluiten, sissen, roepen, beledigen, om seks vragen, achternalopen of in het nauw drijven. Een kleiner deel van de vrouwen (44 procent) meldt uitingen meegemaakt te hebben die 'irriteerden, tot last waren, kwetsten, beledigden, bedreigden of beperkten in hun gevoel van persoonlijke vrijheid'.

Les 2

Hoe voel ik me bij straatintimidatie?

Doel

Reflecteren op de gevoelens die straatintimidatie kan oproepen en een eerste bewustwording van wat straatintimidatie met de ander doet.

Leskern

Leerlingen denken na over wat zij voelen bij straatintimidatie en wat het bij anderen oproept.

Vorbereiding en materialen

- Open de PowerPoint van les 2.
- Plattegrond van de wijk.
- Leg papier (A3) en potloden (rood, oranje, groen) klaar.
- Eventueel werkblad emoticons (les 4.1, groep 8).

Voorgestelde lesopbouw

Hieronder vindt u een voorstel voor een agenda. Voel u vrij om hiervan af te wijken indien de situatie of uw groep hiertoe aanleiding geeft.

Agenda

- Binnenkomer
- Wat gaan we doen en leren?
- Waar voel jij je veilig?
- Hoe voelt het als je geïntimideerd wordt?
- Filmpje over straatintimidatie
- Wat hebben we gedaan en geleerd?
- Afsluiter

► Binnenkomer

Kies een binnenkomer die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld Emoticons met Mix en Ruil (zie binnenkomer bij les 4.1 van groep 8) of:

Gevoel overnemen

De leerlingen staan in een kring met de ogen dicht. De leerkracht tikt een leerling aan. Die mag kijken en neemt het gevoel dat de leerkracht uitbeeldt over. De rest van de groep weet niet wie het gevoel heeft overgenomen of wat het gevoel is. Alle leerlingen gaan nu door de ruimte lopen en nemen gevoelens van elkaar over. Maar de leerlingen moeten in het begin proberen om met een zo neutraal mogelijk gezicht rond te lopen. Als ze een leerling tegenkomen die een gevoel uitbeeldt, dan nemen ze dat gevoel over en veranderen ze hun mimiek. Zodat op het laatst alle leerlingen het gevoel uitbeelden dat de leerkracht heeft doorgegeven.

► Wat gaan we doen en leren?

Algemene introductie:

Herhaal kort het doel van deze module. We vinden het belangrijk dat iedereen erbij hoort en iedereen zich prettig en veilig voelt: in de klas, op school en op straat. Daar gaan we in vier lessen verder met elkaar over praten en leren, zodat we weten wat intimidatie is, hoe het voelt en hoe we er met elkaar voor kunnen zorgen dat we ons allemaal veilig voelen.

Introductie van de les:

In de vorige les hebben we gekeken naar verschillende vormen van straatintimidatie. Herhaal met de leerlingen een aantal vormen die besproken zijn. *In deze les bespreken we welke gevoelens straatintimidatie kan oproepen en wat het met mensen kan doen.*

Leg hierbij bijvoorbeeld de link naar wat behandeld is in Blok 4 van Vreedzaam: *We hebben het in Blok 4 gehad over het (uiten van) je gevoelens en emoties, hoe je je voelt in de groep en over buitensluiten.* In de inleiding van de les verwijst u bijvoorbeeld ook naar het thema 'Twijfels' bij Kriebels: *We hebben geleerd om onderscheid te maken tussen prettige, onprettige en twijfelgevoelens.* Benadruk hoe belangrijk het is dat iedereen in de klas zich veilig voelt, zie ook het onderdeel *Sociaal veilig klimaat* bij de algemene introductie van de module.

Tip: Bespreek ook dat het belangrijk is dat iedereen zich tijdens de les veilig en prettig voelt. Benoem dat het daarom belangrijk is om zich te houden aan de regels en afspraken. Pak de poster met groepsafspraken erbij om de verwachtingen uit te spreken.

► Waar voel jij je veilig?

Bespreek dat er verschillende plekken kunnen zijn waar straatintimidatie vaker voorkomt (zie ook de achtergrondinformatie bij deze les). Deel de plattegrond van de wijk of buurt van de school uit en laat de leerlingen in groepjes van vier à vijf met behulp van de werkvorm **Coöperatieve vergadering** plekken inkleuren waar zij zich veilig (groen), minder veilig (oranje) of onveilig (rood) voelen. Bespreek met de leerlingen waar het aan ligt dat zij zich ergens veilig voelen of minder veilig voelen: *Wat heb jij zelf gezien of meegemaakt op deze plekken?* Bespreek met elkaar het verschil tussen de groene, oranje en rode kleuren. Welke kleur heeft de school? Waarom?

► Hoe voelt het als je geïntimideerd wordt?

Inventariseer welke situaties van straatintimidatie leerlingen meegemaakt hebben of waar ze wel eens van gehoord hebben (zie ook de voorbeelden van veelvoorkomende straatintimidatie bij de achtergrondinformatie van les 1 of het onderscheid tussen verschillende soorten straatintimidatie bij les 1). Schrijf iedere situatie boven aan een apart leeg vel.

Verdeel de klas in twee- of drietallen en laat hen samenwerken in de werkvorm **Tweegesprek op tijd**. Iedere groep krijgt een blad met een situatie. De leerlingen krijgen per blad eerst tien tellen de tijd om na te denken over welk gevoel de situatie bij hen zou oproepen. Vervolgens bespreken ze dit in het groepje en noteren ze de verschillende gevoelens.

Bespreek klassikaal via **Flitsbeurten** welke gevoelens de leerlingen genoteerd hebben. Benadruk hierbij dat gevoelens persoonlijk zijn en per situatie kunnen verschillen. Voelt het anders wanneer je door een jongen of een meisje geïntimideerd wordt? Of door een jonger of ouder iemand? Mensen reageren op verschillende manieren op angst (zie ook de achtergrondinformatie bij deze les). Sommigen worden boos en gaan vechten (fight), anderen vluchten weg (flight) of 'bevriezen' (freeze) en sommige werken mee/pleasen (fawn). Welke reactie kennen de leerlingen van zichzelf? Benoem dat al deze reacties legitiem zijn: er zijn geen goede of foute reacties, als je straatintimidatie meemaakt, is dat nooit jouw schuld.

Tip: Bedank de leerlingen voor hun inbreng of het delen van hun eigen ervaring. Hiermee toont u waardering en dit draagt bij aan het creëren van een veilig klimaat in de klas.

Filmpje over straatintimidatie

Geef de leerlingen de volgende kijkvraag: Is het herkenbaar voor jou wat deze kinderen vertellen?

Bekijk samen het volgende fragment van het Jeugdjournaal, tot 2:35 minuten:

<https://jeugdjournaal.nl/artikel/2415389-bijna-de-helft-van-de-kinderen-lastiggevalen-op-straat>

Herhaal de kijkvraag en laat de leerlingen tien tellen in stilte nadenken over de vraag. Laat dezelfde twee- of drietallen in twee minuten deze vraag ook bespreken. Vraag klassikaal via **Fliitsbeurten** wat de leerlingen besproken hebben. Vat samen wat er besproken is. De gevoelens van de persoon die geïntimideerd wordt en de persoon die intimideert kunnen verschillen en ieder slachtoffer ervaart intimidatie anders.

Wat hebben we gedaan en geleerd?

Vandaag hebben we nagedacht over welke gevoelens straatintimidatie kan oproepen. We hebben het erover gehad dat die gevoelens niet bij iedereen hetzelfde hoeven te zijn en ook niet in elke situatie hetzelfde hoeven te zijn. Als je zelf zoiets meemaakt en je daar naar over voelt, is dat heel logisch. Het kan helpen om hier met iemand over te praten, zoals je ouders of de juf of meester. Weet dat je niets fout hebt gedaan, iemand mag jou nooit intimideren.

Misschien beseft een leerling na deze lessen dat hij of zij zelf ook weleens intimiderend gedrag laat zien en dat dit bij anderen een vervelend gevoel kan opleveren. Geef hier dan ook ruimte voor en benadruk dat je op elk moment ook andere keuzes kunt maken.

Alle vormen van straatintimidatie worden niet geaccepteerd. We kunnen er allemaal een steentje aan bijdragen om ervoor te zorgen dat iedereen zich veilig voelt. In de volgende les gaan we met elkaar kijken naar wat we kunnen doen bij straatintimidatie.

Afsluiter

Kies een afsluiter die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

Goed nieuws

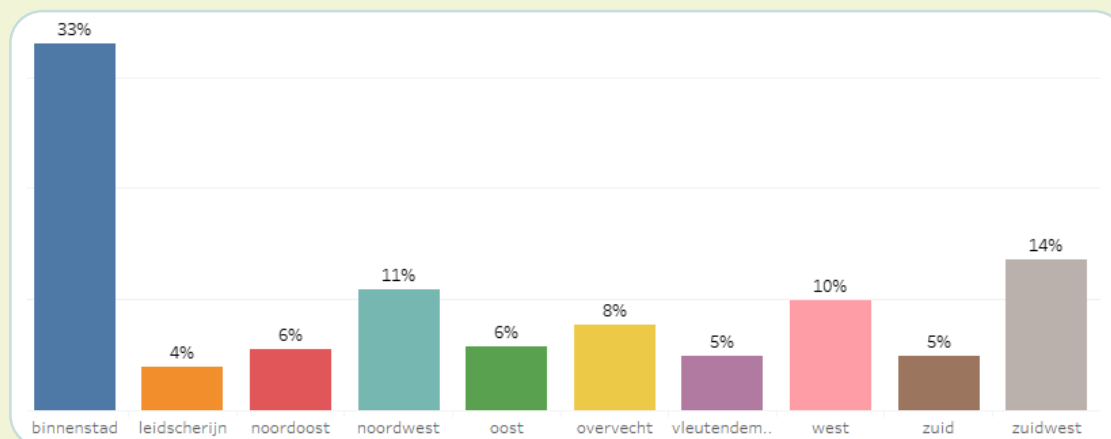
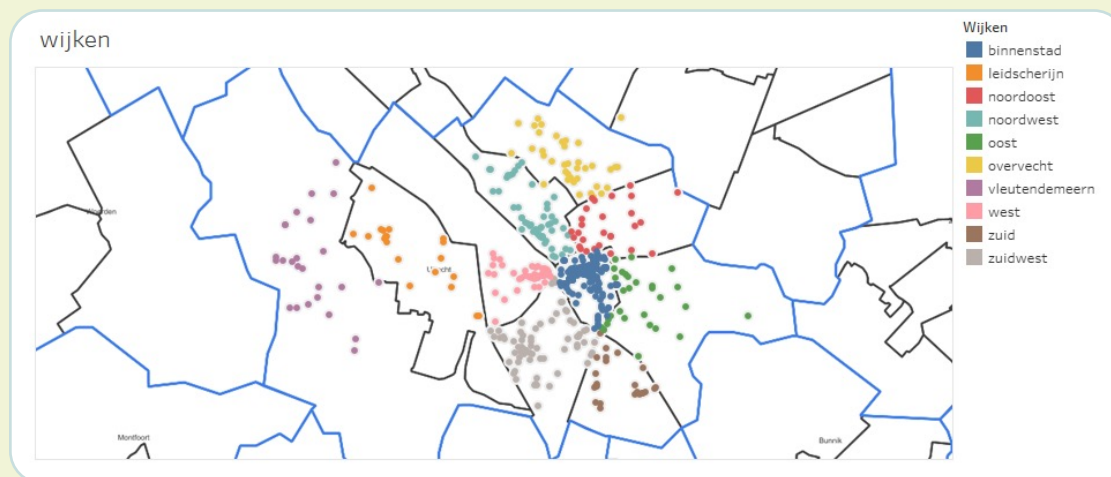
Vraag de leerlingen iets te noemen dat in de afgelopen periode is gebeurd en waar ze zich prettig bij voelden. Het 'goede nieuws' kan iets zijn wat ze zagen, wat ze deden, iets aardigs dat iemand tegen hen zei, iets wat ze gegeten hebben. Als het maar iets is waar ze zich prettig bij voelden. Begin zelf met een voorbeeld te geven, waarin u iets van uw gevoelens laat zien (iets dat u geraakt heeft).

Vervolgactiviteiten

Laat de leerlingen in groepjes van vier à vijf een poster maken met daarop alle gevoelens die straatintimidatie bij hen oproept. Ze mogen tekenen, woorden opschrijven of andere creatieve ideeën gebruiken. Hang de verschillende posters achter in de klas. Vraag twee leerlingen om bij hun eigen poster te blijven, terwijl de andere groepsleden naar de poster van een ander groepje lopen. Bij elke poster geven de twee 'presentatoren' een korte uitleg van maximaal drie minuten. Na de presentatie mogen de bezoekende leerlingen reageren of vragen stellen. Hierna wisselen de rollen. De twee leerlingen die eerst rondliepen, blijven nu bij hun eigen poster om te presenteren. De eerste presentatoren lopen nu langs een andere poster. Bespreek na afloop met de hele klas wat hen is opgevallen, wat indruk heeft gemaakt of wat ze geleerd hebben van elkaars posters en reacties.

Informatie voor de leerkracht

Op sommige plekken komt straatintimidatie vaker voor. In Utrecht bijvoorbeeld zien we meer incidenten in de binnenstad en gebieden rond de Kanaalstraat, de Amsterdamsestraatweg en de winkelcentra in Overvecht en Kanaleneiland. Ongeveer 40 procent van de incidenten vindt plaats tijdens het fietsen of in een winkelgebied (Gemeente Utrecht, 2019):

In hetzelfde onderzoek is uitgevraagd waar de straatintimidatie in Utrecht plaatsvond. De meeste respondenten (56 procent) ondervinden straatintimidatie in Utrecht in hun eigen wijk of buurt. Bij ongeveer vier op de tien respondenten vond straatintimidatie plaats tijdens het fietsen (41 procent) en in een winkelgebied (39 procent).

Les 3

Hoe kan ik reageren op straatintimidatie?

Doel

Reflecteren op hoe je kunt reageren op straatintimidatie en hoe je hierbij je eigen grenzen kunt aangeven.

Leskern

De leerlingen denken na over hun eigen grenzen en hoe zij kunnen reageren bij straatintimidatie.

Voorbereiding en materialen

- Open de PowerPoint van les 3.
- Schrijf op A4-papier de volgende woorden (één woord per vel):
 - Vermijden
 - Grenzen aangeven
 - Om hulp vragen.
- Pak de lijst met vormen van straatintimidatie uit les 1 erbij.
- Leg papier en pennen klaar, A4.

Voorgestelde lesopbouw

Hieronder vindt u een voorstel voor een agenda. Voel u vrij om hiervan af te wijken indien de situatie of uw groep hiertoe aanleiding geeft.

Agenda

- Binnenkomer
- Wat gaan we doen en leren?
- Waarden en normen
- Reageren op straatintimidatie
- Vermijden, grenzen aangeven of om hulp vragen
- Wat hebben we gedaan en geleerd?
- Afsluiter

► Binnenkomer

Kies een binnenkomer die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

De ander laten staan

De leerlingen maken tweetallen, één leerling zit onderuitgezakt op een stoel of ligt voorover op tafel, de andere leerling probeert met eenvoudige opdrachten de zittende leerling tot staan te brengen. De leerlingen die zit, voert elke opdracht uit en vermijdt meer te doen dan wat de andere persoon vraagt. Wie slaagt erin de ander te laten staan? Geef de leerlingen enkele minuten de tijd en laat dan wisselen. Vraag: *Wat werkte goed en wat minder?*

► Wat gaan we doen en leren?

Algemene introductie:

Herhaal kort het doel van deze module. We vinden het belangrijk dat iedereen erbij hoort en iedereen zich prettig en veilig voelt: in de klas, op school en op straat. Daar gaan we in vier lessen verder met elkaar over praten en leren, zodat we weten wat intimidatie is, hoe het voelt en hoe we er met elkaar voor kunnen zorgen dat we ons allemaal veilig voelen.

Introductie van de les:

In de vorige lessen hebben we gekeken naar verschillende vormen van straatintimidatie en de gevoelens die hierbij kunnen horen. Herhaal met de leerlingen een aantal vormen en gevoelens die besproken zijn. In deze les bespreken we hoe we kunnen reageren op straatintimidatie.

Leid de les in bijvoorbeeld door te verwijzen naar wat behandeld is in Blok 3 van Vreedzaam: *In groep 7 en 8 hebben we geleerd om met argumenten te onderbouwen en verdedigen wat wij vinden en denken.* Hierbij kan bijvoorbeeld ook worden verwezen naar de lessen van Kriebels: *'Hoe zeg ik ja of nee?'* en *'Wat zou jij doen?'*, waarin de leerlingen hebben geleerd om hun eigen grenzen aan te geven en bedreigende situaties te herkennen. Benadruk hierbij waarom het belangrijk is dat leerlingen – door hun eigen stem te laten horen en hun eigen grenzen duidelijk aan te geven – elkaar aanspreken op gedragsnormen en de gemaakte groepsafspraken, zie ook het onderdeel *Sociaal veilig klimaat* bij de algemene introductie van de module. Vertel de leerlingen dat we vandaag gaan bespreken hoe leerlingen hun grenzen kunnen aangeven bij een overschrijding van de gedragsnormen.

Tip: Pak de poster met groepsafspraken erbij om de verwachtingen uit te spreken. Geef daarbij de leerlingen de start van een zin mee om die te kunnen gebruiken als ze elkaar aanspreken op gedragsnormen en gemaakte groepsafspraken. Bijvoorbeeld: Wij respecteren elkaar door ...

Wij luisteren naar elkaar en ...

► Waarden en normen

Herhaal kort de verschillende vormen van straatintimidatie die besproken zijn en bespreek klassikaal de lijst met vormen van straatintimidatie die is opgesteld in les 1.

Vraag de leerlingen om met de werkvorm **Tafelrondje per Tweetal** voor iedere vorm van straatintimidatie op te schrijven wie volgens hen de meest voorkomende personen zijn die intimideren én personen die geïntimideerd worden. Geef de leerlingen ongeveer vijf minuten de tijd om dit te beschrijven. Vraag daarna klassikaal welke personen leerlingen hebben opgeschreven en waarom.

Licht kort toe dat mannen en jongens vaak degenen zijn die intimideren en dat vrouwen en meisjes juist vaak de personen zijn die geïntimideerd worden (zie ook achtergrondinformatie bij de les). Laat de leerlingen nadenken over de reden hiervan: *Waarom denken jullie dat mannen en jongens vaker intimideren en vrouwen en meisjes juist vaker geïntimideerd worden?* Geef de leerlingen ongeveer vijf minuten de tijd om dit voor zichzelf en in stilte te beschrijven. Vraag klassikaal welke redenen de leerlingen hebben opgeschreven en waarom.

Benadruk dat het feit dat personen die intimideren vaker jongens zijn, niet betekent dat alle jongens intimideren. Denk bijvoorbeeld aan meidenvenijn. Wij vinden het belangrijk dat iedereen zich veilig voelt op school en op straat.

Dat jongens vaker intimideren kan te maken hebben met verschillende onderliggende oorzaken, bijvoorbeeld:

- beeld van mannelijkheid;
- onzekerheid en status;
- verlangen naar verbinding;
- groepsdruk en angst voor uitsluiting.

Wilt u zich hier meer in verdiepen? Neem dan eens een kijkje op de website van [Emancipator](#) of lees [dit artikel](#). Hoe ziet de machtsstructuur in uw groep eruit? En wat betekent dat voor deze les?

► Reageren op straatintimidatie

Als je geïntimideerd wordt, kun je op verschillende manieren reageren. We gaan samen kijken naar wat we in zo'n situatie kunnen doen. Maak opnieuw gebruik van de werkvorm **Tafelrondje per Tweetal**; geef ieder tweetal een vel papier en een pen. Laat de leerlingen na tien tellen denktijd om de beurt opschrijven wat hij of zij zou kunnen doen bij intimidatie. Laat de leerlingen dit daarna met elkaar bespreken en een top 3 maken. Inventariseer de mogelijke actiepunten met de groep en schrijf ze op een flap of op het bord. Vraag zo nodig door om het gedrag zo concreet mogelijk te formuleren.

Bekijk samen het filmpje van het Jeugdjournaal vanaf 2:35: <https://jeugdjournaal.nl/artikel/2415389-bijna-de-helft-van-de-kinderen-lastiggevalen-op-straat.html>

Zijn er acties genoemd die we nog niet samen bedacht hadden? Geef tien tellen denktijd en inventariseer. Vul aan op de flap of op het bord.

► Vermijden, grenzen aangeven, of om hulp vragen

Schrijf op 3 vellen papier de acties “vermijden”, “grenzen aangeven” en “om hulp vragen”. Elke actie schijf je op een apart vel. De vellen hang je op of leg je neer in verschillende hoeken van het lokaal.

Wijs de leerlingen op de bordjes in het klaslokaal: vermijden, grenzen aangeven of om hulp vragen. Bespreek eerst wat deze acties inhouden.

Als je geïntimideerd wordt en vermijndend reageert, kun je bijvoorbeeld wegstijgen, doen alsof je met iemand belt of met iemand anders meelopen. Hebben leerlingen dit weleens gedaan?

Als je kiest voor grenzen aangeven, kun je de volgende dingen zeggen:

- *Stop, hou op.*
- *Dit wil ik niet.*
- *Nee, dat doe ik niet.*

Je hoeft niet uit te leggen waarom je iets niet wilt of waarom je jouw grens aangeeft. Als je kiest voor om hulp vragen, kun je denken aan hulp van bijvoorbeeld de juf, vrienden of je ouders.

Activeer de leerlingen eerst kort met de werkvorm **In de Rij**. Lees de volgende situaties voor en laat de leerlingen bedenken wat zij zouden doen in deze situatie. Ze lopen naar het bordje dat bij hun keuze hoort. Laat de leerlingen hun keuze uitleggen en geef ze de ruimte om van plek te wisselen.

- Ik word nagestaard als ik de supermarkt uitloop.
- Ik word nagesist door een groep jongens.
- Ik word uitgescholden door een groepje jongens op het schoolplein.
- Ik wacht op de bus en er zit iemand naast mij die mij probeert aan te raken.
- Ik loop over straat en er komt iemand naar mij toe die zegt: ‘Hey, mag ik met jou mee naar huis vanavond?’
- Ik word expres van mijn fiets geduwd, degene die duwt fietst lachend weg.

Laat de leerlingen eventueel zelf ook een casus inbrengen over wat zij zelf hebben meegemaakt en hoe zij hierop hebben gereageerd, laat andere leerlingen vertellen hoe zij zouden reageren in de casus van de leerling en waarom.

Als iedereen zich veilig voelt op school en op straat is het niet nodig om je gedrag aan te passen, je grenzen steeds opnieuw aan te geven of om hulp te vragen bij intimidatie. Dat willen we graag bereiken.

► Afsluiter

Kies een afsluiter die past bij de les en bij uw groep, laat twee leerlingen bijvoorbeeld zelf een afsluiter voorbereiden en uitvoeren en geef hen een opsteker.

Tip: Blijf de komende tijd opstekers geven wanneer leerlingen hun eigen grenzen duidelijk aangeven of elkaar aanspreken op gedragsnormen en de gemaakte groepsafspraken en corrigeer ongewenst gedrag positief.

► Vervolgactiviteiten

Voer een Groepsvergadering met de leerlingen over het thema straatintimidatie, met als doel om de leerlingen zich een mening te laten vormen en te onderbouwen over hoe zij zouden reageren op één bepaalde vorm van straatintimidatie. Stel bijvoorbeeld de volgende vraag centraal: *Hoe zou jij reageren als iemand jou op straat zou uitschelden en waarom zou jij op deze manier reageren?*

Benadruk hierbij dat er géén goed of fout is: *Iedereen kan op verschillende manieren reageren op intimidatie, het is juist belangrijk dat jij je eigen mening leert vormen en onderbouwen.*

Doe de werkvorm **Standpunt innemen** met de leerlingen:

- Lees opnieuw een van de casussen voor en stel de vraag: *Wat zou jij doen?*
- Leerlingen lopen naar een van de vier hoeken (Negeren, iets zeggen, Hulp zoeken, Anders...) en bespreken in groepjes waarom ze deze keuze maken.
- Per groepje deelt een leerling hun redentatie met de klas.

Bevraag de leerlingen kritisch:

- Waarom zou negeren wel/niet helpen?
- Wat zijn de risico's van iets terugzeggen?
- Hoe en bij wie zou je hulp kunnen zoeken?

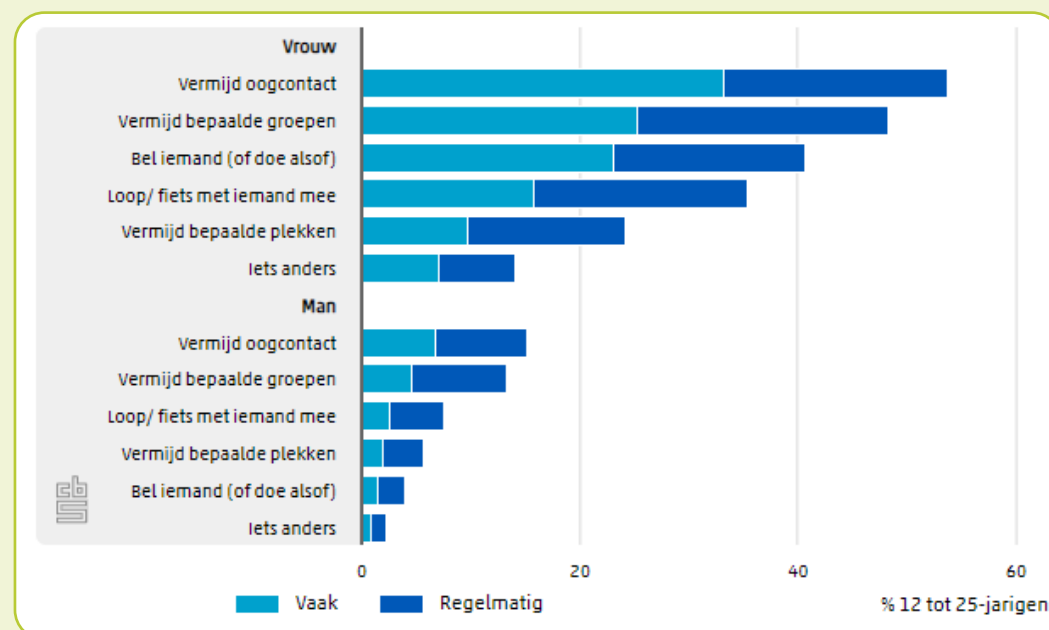
Informatie voor de leerkracht

Uit onderzoek van de gemeente Utrecht blijkt dat personen die intimideren in ongeveer twee derde van de gevallen een man of jongen (69 procent) is of een groep mannen of jongens (65 procent). In de meeste gevallen worden deze mannen geschat op circa 20 jaar en in mindere mate worden ook jongens van circa 14-17 jaar genoemd. Vaak gaat het hierbij om 'hangjongeren'.

42 procent van alle vrouwen tussen de 12 en 25 jaar voelde zich in 2020-2021 weleens ongemakkelijk, omdat ze werden nagefloten, nagesist of nageklakt, nageroepen of achternagelopen, 30 procent was hierdoor weleens boos of geïrriteerd en 34 procent voelde zich weleens onveilig of bang.

Uit onderzoek van het CBS blijkt dat ongeveer de helft van de vrouwen tussen de 12 en 25 jaar door contactvermijding probeert te voorkomen dat ze op straat geïntimideerd worden: 54 procent door vaak of regelmatig oogcontact te vermijden en 48 procent door vaak of regelmatig bepaalde groepen te vermijden.

Les 4

Wat kan ik doen als ik straatintimidatie zie gebeuren?

Doel

Nadenken over straatintimidatie en wat je kunt doen als je dit ziet gebeuren.

Leskern

De leerlingen denken na over wat zij kunnen doen als zij straatintimidatie zien gebeuren.

Vorbereiding en materialen

- Open de PowerPoint van les 4.
- Print vijfmaal de tabel van de vijf D's op A4-papier (zie kopje: Informatie voor de leerkracht).
- Vervolgactiviteit:
 - papier, A4
 - eventueel: materiaal om een collage te maken
 - lees de verschillende werkvormen door.

Voorgestelde lesopbouw

Hieronder vindt u een voorstel voor een agenda. Voel u vrij om hiervan af te wijken indien de situatie of uw groep hiertoe aanleiding geeft.

Agenda

- Binnenkomer
- Wat gaan we doen en leren?
- Wat kun je doen als iemand geïntimideerd wordt?
- Wat werkt voor jou en wat heb je nodig?
- Wat hebben we gedaan en geleerd?
- Afsluiter

► Binnenkomer

Kies een binnenkomer die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

Samen gaan staan

Laat de leerlingen tweetallen maken. Zij zitten met hun gezicht naar elkaar toe, ze hebben hun voeten tegen elkaar aan en houden elkaars handen vast. Laat ze nu proberen te gaan staan door elkaar op te trekken. Hierna doen zij hetzelfde in viertallen. Bespreek na: *Kun je zo in je eentje overeind komen? Of moet je samenwerken? Hoe dan?*

► Wat gaan we doen en leren?

Algemene introductie:

Herhaal kort het doel van deze module. We vinden het belangrijk dat iedereen erbij hoort en iedereen zich prettig en veilig voelt: op school en op straat. Daar gaan we in vier lessen verder met elkaar over praten en leren, zodat we weten wat intimidatie is, hoe het voelt en hoe we er met elkaar voor kunnen zorgen dat we ons allemaal veilig voelen.

Introductie van de les:

In de vorige lessen hebben we gekeken naar verschillende vormen van straatintimidatie, de gevoelens die hierbij kunnen horen en hoe we kunnen reageren als we zelf geïntimideerd worden. Herhaal met de leerlingen de verschillende opties van reageren: vermijden, grenzen aangeven en om hulp vragen. In deze les bespreken we hoe we kunnen reageren op straatintimidatie als we het zien gebeuren bij een ander.

Bij de introductie van de les kan bijvoorbeeld worden verwezen naar de lessen van Blok 5, waarin de leerlingen uit groep 7 en 8 hebben nagedacht over verschillende manieren om actief te helpen in de schoolomgeving en de wijk.

Benadruk hierbij waarom het belangrijk is dat iedereen (leerlingen en uzelf) verantwoordelijk is voor het ongewenste gedrag dat in de klas voorkomt en waarom iedereen (ook omstanders en meelopers) een rol heeft in het verhelpen van ongewenst gedrag, zie ook het onderdeel *Sociaal veilig klimaat* bij de algemene introductie van de module. Vertel de leerlingen dat we vandaag gaan bespreken wat zij kunnen doen als zij ongewenst gedrag zien gebeuren op school of op straat.

Tip: Pak de poster met groepsafspraken erbij om de verwachtingen uit te spreken dat jullie samen verantwoordelijk zijn voor het nakomen van de afspraken.

► Wat kun jij doen als op straat iemand geïntimideerd wordt?

Leid de oefening in door toe te lichten dat er vijf verschillende manieren zijn bedacht om in te grijpen als je ziet dat iemand geïntimideerd wordt. Deze manieren beginnen in het Engels met een D, maar je kunt ze ook in het Nederlands gebruiken als dat makkelijker is. Bedenk altijd: *Je eigen veiligheid komt altijd als eerste!*

Deel de tabel met de D's uit (zie informatie voor de leerkracht bij deze les) en bespreek de vijf manieren. Laat de leerlingen bij elke manier een kort voorbeeld bedenken.

Leg uit dat de leerlingen nu gaan oefenen met de verschillende manieren om in te grijpen. Verdeel de klas in vijf groepen en laat hen samenwerken via de werkvorm Coöperatieve vergadering. Verdeel de D's onder de groepen. Laat iedere groep die D in de tabel omcirkelen en bedenk met elkaar hoe ze kunnen reageren in een situatie die u geeft.

Een voorbeeld van een situatie die u kunt geven:

Na schooltijd ben je met een paar klasgenoten aan het spelen op het schoolplein. Een groepje jongeren fietst al een paar keer langs, je hoort ze fluiten en roepen 'Hé, meisje!'. Dan stoppen ze bij het schoolplein. Ze roepen naar een van je vriendinnen dat ze er mooi uitziet en vragen wanneer ze naar huis gaat en of ze met hen mee wil fietsen. Jouw vriendin kent deze jongeren niet en kijkt jullie ongemakkelijk aan.

Geef de groepen tien seconden bedenktijd om (met hun D) te bedenken wat zij zouden doen in deze situatie, wijs één groep aan en bespreek daarna klassikaal hoe de acties van deze groep eruit zouden kunnen zien. Als iedere groep geweest is, speelt ieder groepje de acties uit voor de hele groep. Leg uit dat ze door deze oefening leren om te reageren, zodat ze dit misschien buiten de klas ook kunnen doen.

► Wat werkt voor jou en wat heb je nodig?

Bespreek met de leerlingen welke acties het beste voor hen zouden werken. Leg waar mogelijk een link met de gevoelens van degene die geïntimideerd wordt, degene die intimideert en degene die in actie komt. Besteed hierbij ook aandacht aan de verschillende rollen van degene die intimideert, meelopers en toeschouwers. Sta bijvoorbeeld stil bij de volgende vraag: *Hoe kun je als groepslid het intimideren laten stoppen? Wat zou je dan kunnen zeggen of doen?* Laat de leerlingen hierover kort met elkaar uitwisselen via de werkvorm **Mix en Ruil**.

Bespreek daarna met de leerlingen of ze zich zeker genoeg voelen om te reageren als ze intimidatie zien gebeuren. Welke acties van de vijf D's kunnen spannend zijn? Welke zijn misschien minder spannend? Het doel van deze lessen is niet om alle leerlingen te stimuleren overal en op elk moment in te grijpen bij straatintimidatie. Op de basisschool kan de focus liggen op het creëren van een veilige omgeving in de klas en op het schoolplein. Daar kunnen deze tips al gebruikt worden.

Rond af door uit te leggen dat er niet één beste manier is om te reageren. Iedereen heeft een andere voorkeur en dat is oké. Soms reageer je anders dan je had gedacht of gewild. Dat is normaal. Je eerste reactie overkomt je, zoals boos worden of vechten (fight), wegvlugten (flight), 'bevrozen' (freeze) of meewerken/pleasen (fawn). Bijvoorbeeld als iemand opdringerig je nummer vraagt en je meewerkt om er snel vanaf te zijn. Reken jezelf of een ander daar niet op af; toon juist empathie.

In de klas, op school en in de buurt kunnen we elkaar helpen als er sprake is van intimidatie. Hang de poster met de vijf D's op in de klas.

Tip: Benoem uw eigen ervaring en/of gevoel met betrekking tot uw eigen eerste reactie. Hiermee stimuleert u leerlingen om hun gevoelens onder woorden te brengen.

► Wat hebben we gedaan en geleerd?

Vandaag hebben we nagedacht over wat wij kunnen doen als wij straatintimidatie bij een ander zien gebeuren. We hebben kennism gemaakt met verschillende manieren om hierop te reageren en hebben nagedacht over welke manier het beste bij ons past.

Jij hoeft je gedrag niet aan te passen, je moet je kunnen gedragen zoals je wilt en je mag niet geïntimideerd worden. Als je toch geïntimideerd wordt, is dat niet alleen een probleem van degene die het meemaakt. Als iedereen zich bewust zou worden van hun eigen rol en bereid is om zelf een steentje bij te dragen, werken we samen aan een veiligere openbare ruimte. Daar hebben we uiteindelijk allemaal plezier van. Vraag wat de leerlingen thuis willen vertellen over wat ze in deze lessen hebben geleerd.

► Afsluiter (NB links picto Afsluiter)

Kies een afsluiter die past bij de les en bij uw groep, bijvoorbeeld:

Zin afmaken

Ga in de kring staan. Laat elke leerling de zin afmaken: Ik voel me verantwoordelijk voor ...

Vervolgactiviteiten

Laat de leerlingen een eigen tekening en/of collage maken over wat zij hebben geleerd: *Over welke thema's heb jij iets geleerd en wat was belangrijk voor jou?* Geef de leerlingen de tekeningen en collages eventueel mee naar huis, met daarbij de opdracht om ze met hun ouders te bespreken: *Dit heb ik geleerd over intimidatie en dit is belangrijk voor mij.*

Vervolg casussen les 1 – bijlage 2

In les 1 hebben de leerlingen een of meerdere casussen gelezen of zijn die voorgelezen. Laat de leerlingen aan de slag gaan met een van de volgende werkvormen bij een casus. De werkvormen zijn toepasbaar op alle casussen.

Eindmeting

Voorafgaand aan de module hebben we u gevraagd om de nulmeting in te vullen. Om een beeld te krijgen van impact van de module Straatintimidatie vragen we u om na het geven van les 4 de eindmeting in te vullen. Deze eindmeting wordt gestuurd naar het mailadres dat u heeft ingevuld bij de nulmeting.

Informatie voor de leerkracht

Vijf D's om als omstander te reageren op straatintimidatie:

Distract = afleiden	Leid de dader af, je kunt denken aan: • Doe alsof je de persoon die geïntimideerd wordt kent en ga met hem of haar in gesprek. • Laat zien dat je de persoon die geïntimideerd wordt kent en dat hij of zij niet alleen is.
Delegate = hulp halen	Vraag iemand om hulp, bijvoorbeeld: • de juf of meester • je ouders • de buschauffeur • een politieagent
Document = bewijs maken	Kijk goed wat er gebeurt en leg het vast, bijvoorbeeld met: • een notitie van een kenteken of een auto • een notitie van de tijd • notities van hoe iemand eruitziet • een foto • een video
Delay = vertragen	Ga na afloop in gesprek met de persoon die geïntimideerd wordt en praat over bijvoorbeeld: • hoe het met hem of haar gaat • of je nog iets voor hem of haar kunt doen • dat het niet zijn of haar schuld is
Direct = er iets van zeggen	Zeg bijvoorbeeld: • Stop ermee! • Hou op! • Ze wil dit niet!

Bijlagen

Module Straatintimidatie

Bijlage 1:

Les 1 - Casussen in verschillende contexten

Casussen groep 6

Casus 1 Straatintimidatie in het dorp

Sevim van negen jaar woont in een klein dorp. Ze fietst elke dag een klein stukje naar school en terug naar huis. Meestal vindt ze dat wel fijn, maar de laatste tijd voelt ze zich niet meer zo op haar gemak. Op weg naar huis komt ze vaak langs een groepje oudere jongens die op een bankje achter het schoolplein hangen. Eerst riepen ze gewoon 'hoi', maar nu gaan ze soms midden op het fietspad staan, zodat Sevim en haar klasgenoten moeten afremmen. Een keer trok een van hen zelfs aan haar rugzak. Ze schrok toen en de jongens lachten haar uit. Sevim weet niet goed wat ze moet doen. Ze voelt zich een beetje bang. Hierdoor vindt ze het vervelend om naar school of huis te fietsen. Ze neemt nu steeds een omweg om de jongens te vermijden.

Ze heeft er nog met niemand over gepraat.

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Hoe zou jij je voelen als je Sevim was?

Casus 2 Straatintimidatie in de stad

Amir is tien jaar en woont in een grote stad. Na school fietst hij vaak met zijn vrienden door de drukke straten naar huis. Op een vrijdagmiddag, als de stad vol is met mensen, besluiten Amir en zijn vriend Joey om een omweg te maken langs de grote winkelstraat om nog even bij de sportwinkel te kijken. Onderweg stoppen ze bij een stoplicht. Terwijl ze wachten, komt er een groep oudere jongens aan die op een bankje naast de weg zitten. Een van de jongens begint te fluiten naar Amir en Joey en roept hen na: 'Hé, jongens, waar gaan jullie naartoe? Zijn jullie niet een beetje jong om hier rond te hangen?' De jongens lachen hard en blijven opmerkingen maken terwijl Amir en Joey wachten tot het licht groen wordt. Amir voelt zich ongemakkelijk en weet niet wat hij moet doen. Joey lacht nerveus, maar Amir heeft er geen goed gevoel over. Wanneer het licht eindelijk op groen springt, fietsen ze snel weg. Onderweg praten ze over wat er is gebeurd. Joey zegt dat het allemaal niet zo erg was, maar Amir blijft zich er vreemd over voelen. Hij vraagt zich af of ze dit soort situaties vaker zullen meemaken.

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Hoe zou jij je voelen als jij dit zou meemaken?

Casussen groep 7

Casus 1 Straatintimidatie in de stad

Noa (11) en Sofia (11) fietsen samen naar huis na een middagje winkelen. Het is al een beetje schemerig en de straten zijn rustiger dan eerder op de dag. Terwijl ze een smalle straat inrijden, horen ze opeens gefluit. 'Hé dames, wacht even!' Een groep van drie oudere jongens, misschien zestien of zeventien jaar, komt aanlopen. Noa negeert hen en probeert door te fietsen, maar de jongens gaan sneller lopen en een van hen pakt het stuur van haar fiets vast. 'Wat ga je snel? We willen gewoon even kletsen.' Noa's adem stukt. Sofia kijkt haar paniekerig aan. 'Laat haar los', zegt ze met trillende stem. De jongens lachen. 'Rustig, we doen toch niks?' Een van hen buigt zich naar Noa toe. 'Hoe oud ben jij? Je hebt echt mooie benen, weet je dat?' Noa probeert haar stuur los te trekken, maar de jongen houdt het stevig vast. 'Niet zo ongezeellig doen.' Dan klinkt er opeens een luide stem: 'Wat is hier aan de hand?' Een volwassen man komt uit een winkel gelopen. De jongens laten onmiddellijk Noa's stuur los en lachen spottend. 'Rustig maar, we hadden gewoon een praatje.' Noa en Sofia zetten het op een fietsen zonder achterom te kijken. Pas als ze veilig thuis zijn, beginnen ze te trillen.

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Wat had jij gedaan in deze situatie?

Casus 2 Straatintimidatie in het dorp

Milan (12) loopt met zijn hond Max door het dorp. Het is een rustige middag en hij geniet van de wandeling. Max snuffelt aan een struik terwijl Milan even op zijn telefoon kijkt. Dan hoort hij opeens een harde stem: 'Hé, mietje! Wat een schattig hondje heb jij daar.' Milan kijkt op. Drie jongens van ongeveer vijftien jaar zitten op hun fietsen bij de bushalte. Hij kent ze vaag van school. 'Kom eens hier', roept een van hen. Milan doet alsof hij hen niet hoort en loopt door, maar zijn hart bonkt. 'Ben je doof ofzo?' De jongens fietsen ineens vlak langs hem en snijden hem de pas af. 'We stellen je een vraag.' Milan probeert rustig te blijven. 'Ik heb geen tijd', mompelt hij. 'Geen tijd?' De grootste jongen pakt de riem van Max vast. 'Wat als ik hem nu gewoon loslaat? Kijken of dat beestje het redt.' Milan voelt een golf van paniek. 'Laat hem los', zegt hij, maar zijn stem trilt. De jongens lachen. 'Ah, hij is bang', zegt een van hen spottend. Dan laten ze ineens de riem los en fietsen weg, lachend en elkaar duwend. Milan duwt Max stevig tegen zich aan en loopt met snelle passen naar huis. Zijn handen trillen. Hij weet niet of hij het moet vertellen. Zou hij zich niet gewoon moeten schamen dat hij niks terug durfde te zeggen?

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Wat zou jij doen als je Milan was? Wat zou je tegen hem zeggen als je zijn vriend was?

Casussen groep 8

Casus 1 Straatintimidatie in het dorp

Melanie en haar vriendin Lisa lopen na school samen naar huis, want in hun dorp is alles dichtbij. Terwijl ze samen door de straten lopen, komen ze langs een speeltuintje waar een paar oudere jongens hangen. Melanie herkent een van hen vaag; hij woont in het dorp, maar ze hebben nooit met elkaar gepraat. Terwijl ze langs de jongens lopen, beginnen ze ineens vervelende dingen te roepen. 'Hé, Melanie! Heb je die nieuwe schoenen van je moeder geleend?' roept een van de jongens en ze beginnen te lachen. Een ander roept: 'Wat zie je er mooi uit vandaag!' Het klinkt sarcastisch en de jongens blijven hen nakijken en opmerkingen maken. Melanie voelt zich ongemakkelijk en bloost. Lisa zegt zachtjes: 'Gewoon doorlopen, ze doen altijd zo tegen iedereen.' Maar Melanie merkt dat ze er toch van slag door is. Het is een klein dorp en ze zal die jongens vast nog vaker tegenkomen. Ze twijfelt of ze er thuis iets over moet zeggen, omdat ze niet wil dat het een groot probleem wordt. En ze heeft het gevoel dat ze zich aanstelt.

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Hoe zou jij je voelen als je in Melanie's situatie bevond?

Casus 2 Straatintimidatie in de stad (trein)

Ruben zit in de trein onderweg naar huis na een lange dag op school. Hij luistert muziek met zijn oordopjes in, terwijl hij uit het raam staart. De trein is redelijk vol, maar niet overvol. Naast hem is nog een lege stoel. Bij het volgende station stapt een man van rond de dertig in de trein. Hij kijkt even rond en besluit naast Ruben te gaan zitten, ondanks dat er nog andere stoelen vrij zijn. Ruben merkt meteen dat de man onrustig is; hij beweegt veel en kijkt af en toe naar Ruben. Na een paar minuten haalt de man diep adem en begint met een luide stem te praten, hoewel Ruben zijn oordopjes nog in heeft. 'Zo, jonge vriend, jij ziet eruit alsof je een leuke dag gehad hebt, hè?' zegt de man. Ruben doet zijn oordopjes langzaam uit, niet wetend hoe hij moet reageren. Hij glimlacht voorzichtig, in de hoop dat het gesprek snel stopt. De man kijkt Ruben even indringend aan en gaat verder. 'Wat ben je eigenlijk aan het doen, gast? Denk je dat je beter bent dan ik met die oortjes in? Je praat niet eens terug!' Hij leunt dichterbij Ruben toe en Ruben voelt zich steeds ongemakkelijker. Hij weet niet of hij iets moet zeggen of het gewoon moet laten. Zijn hart begint sneller te kloppen. Ruben besluit voorzichtig te antwoorden: 'Ik was gewoon muziek aan het luisteren...' Maar voordat hij zijn zin kan afmaken, onderbreekt de man hem: 'Muziek luisteren, hè? Lekker makkelijk! Jongens zoals jij hebben het veel te makkelijk tegenwoordig. Jullie durven niet meer te praten, helemaal verwend!' Ruben voelt zich opgesloten in zijn stoel. Hij kijkt om zich heen, maar het lijkt alsof niemand in de coupé zich met hen bemoeit. Ruben voelt zich onveilig en weet niet wat hij moet doen. Hij wil niet onbeleefd zijn of de man boos maken, maar hij wil ook niet in deze situatie blijven. Hij twijfelt of hij zal opstaan om op een andere plek te gaan zitten, maar hij durft niet zomaar weg te lopen. Ondertussen blijft de man tegen hem praten en maakt hij vervelende, kleinerende opmerkingen. Net wanneer Ruben denkt dat hij het niet langer volhoudt, komt de conducteur langs om de kaartjes te controleren. Ruben ziet dit als een kans en zegt tegen de conducteur: 'Mag ik misschien ergens anders gaan zitten? Deze man maakt me ongemakkelijk.' De conducteur merkt de spanning op en spreekt de man aan op zijn gedrag. Ruben voelt een enorme opluchting terwijl hij naar een andere plek in de trein verhuist, ver weg van de vervelende man. Eenmaal op zijn nieuwe plek zakt Ruben in zijn stoel. Hij voelt zich opgelucht, maar ook nog een beetje van slag. Waarom vond hij het zo moeilijk om eerder iets te zeggen? Had hij beter moeten reageren?

Vraag voor verwerking (in tweetallen doornemen):

- Wat zou jij doen in Rubens situatie?

Bijlage 2:

Les 2 - Werkvormen casussen

Werkvorm 1 Rollenspel

De casus bespreken:

Lees samen de casus voor en bespreek kort de vragen (bijlage les 1). Laat de leerlingen hun eigen ervaringen delen als ze dat willen. Dit zorgt ervoor dat ze zich meer verbonden voelen met het onderwerp.

Rollenspel:

Verdeel de leerlingen in kleine groepjes van drie of vier personen.

Geef elk groepje een rolverdeling: één persoon is degene die geïntimideerd wordt, één of twee anderen spelen de rol van personen die intimideren en de laatste leerling speelt bijvoorbeeld een omstander of een vriendin van Geef elk groepje de opdracht om het moment na te spelen waarop de personen die intimideren dingen roepen naar

Reacties oefenen:

Laat elk groepje verschillende manieren bedenken waarop de persoon die geïntimideerd wordt kan reageren. Bijvoorbeeld:

- de intimidatie negeren en doorlopen;
- antwoorden dat hij of zij het vervelend vindt en vragen of degenen die intimideren willen stoppen;
- naar een volwassene of een leerkracht stappen om het te melden;
- samen met zijn of haar vrienden een veilige plek opzoeken en rustig blijven.

Reflectie:

Na het rollenspel komt ieder groepje weer bij elkaar en bespreken ze wat er goed werkte en wat ze moeilijk vonden. Vraag ze hoe de verschillende reacties aanvoelden en of ze in de toekomst anders zouden reageren.

Afsluiting:

Bespreek als klas samen welke aanpakken het effectiefst of prettigst voelden. Vraag de leerlingen naar wat ze hebben geleerd van het rollenspel en geef hen tips over hoe ze kunnen omgaan met dergelijke situaties in het echte leven.

Voor variatie kunt u leerlingen zelf casussen laten inbrengen: Wat hebben zij zelf meegemaakt en hoe reageerden ze toen? En hoe voelde dat?

Werkvorm 2 Dilemmavragen

Geef de groep verschillende morele dilemma's rondom grensoverschrijdend gedrag en sociale situaties, bijvoorbeeld:

Dilemma 1: Je voelt je ongemakkelijk in een situatie, maar je weet niet zeker of de andere persoon je grenzen echt overschrijdt. Wat doe je?

Dilemma 2: Een vriend(in) van je wordt lastiggevalen. Grijp je in of wacht je af wat je vriend(in) doet?

Werkvorm 3 Persoonlijke reflectie

Vraag de leerlingen om een situatie te delen waarin zij zelf moeilijk hun grenzen konden aangeven. Wat hield hen tegen? Wat deden ze daarna?

Werkvorm 4 Reflectie en afsluiting (5 min)

Bespreek met de leerlingen:

- Wat heb je geleerd over straatintimidatie?
- Hoe kunnen we elkaar steunen als iemand dit meemaakt?
- Wat zou je willen meegeven aan iemand die zich geïntimideerd voelt?

Optioneel: Leerlingen bedenken samen een aantal 'sterke reacties' die ze kunnen gebruiken in een intimiderende situatie. Bijvoorbeeld:

- 'Laat me met rust.'
- 'Ik wil hier niet bij betrokken zijn.'
- Zelfverzekerd weglopen en niet in discussie gaan.

Bijlage 3: Teamgedrag module Straatintimidatie

Doel module Straatintimidatie:

Op een positieve, constructieve manier het gesprek aangaan met leerlingen, om het perspectief op wat we accepteren ten aanzien van straatintimidatie te kantelen en nieuwe normen en handelingsperspectieven aan te bieden.

Teamlid	Opmerkingen/aanvullingen
Persoonlijk - toont waardering als een leerling inbreng heeft gehad (bijvoorbeeld: dank je wel) - heeft een verbindende en kritische houding - geeft leerlingen gelegenheid te 'passen'	
Sociale normen, regels en afspraken - leeft de sociale normen van de school voor en kan uitleggen waarom ze belangrijk zijn - behandelt regelmatig de sociale normen en afspraken en oefent de regels - bewaakt consequent de naleving van de regels - laat leerlingen elkaar aanspreken op hun bijdrage aan het groepsklimaat	
Opstokers, tips en afbrekers - geeft opstokers waar dat kan (onder andere op positief sociaal gedrag) - signaleert opstokers en tips en complimenteert de gever - benoemt een afbreker en het pijnlijke effect op een ander	
Communicatie - stimuleert dat leerlingen direct met elkaar praten in plaats van over elkaar - stimuleert gesprekken die over de sfeer in de groep gaan - bewaakt een respectvolle communicatie - stimuleert dat leerlingen een vraag stellen wanneer ze iets niet begrijpen of willen weten	
Samenwerken/samenspelen - zorgt voor coöperatieve werkvormen, samenwerken, samenspelen en evalueert dat regelmatig met de leerlingen - stimuleert dat leerlingen elkaar aanspreken en hun grenzen leren aangeven	

Empathische grondhouding • brengt zelf geregeld zijn of haar eigen gevoelens onder woorden • toont empathie en compassie • helpt leerlingen zich in te leven in situaties en personen (versterken empathie). Vraag naar wat leerlingen kunnen doen om te helpen	
Omgaan met gevoelens • stimuleert leerlingen om hun gevoelens onder woorden te brengen • vermijdt oordelen over gevoelens: ook negatieve gevoelens mogen er zijn • stimuleert leerlingen elkaar te ondersteunen als iemand iets niet durft of bang is • leert leerlingen te reflecteren over hun eigen gevoelens en hoe ze daar mee omgaan	

COLOFON

Auteur: Eke Blijham
Met bijdragen van: Hanneke Baukema, Gonca Durmaz, Eva van der Panne, Luca Gutlich, Suzanne Rhee
Eindredactie: Luutje Niemantsverdriet
Vormgeving: Rens Putman, Lara Roelofsma
Illustraties: Sjusjun

© 2025 CED-Groep, Rotterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Als leren je lief is

www.cedgroep.nl

Gemeente Utrecht